

13. Tako celotna katoliška kot posamezne delne Cerkve vedno iščejo »čas in prostor« ustrežne modele svoje realizacije v svetu, pri tem pa ljubosumno čuvajo tisto, kar je razodeto, ohranjeno in nam predano kot nesprenemljivo vodilo vere.

Za zunanjo prenavo naše Cerkve so s koncem totalitarnega sistema odpadle vse ovire; res pa je, da se morajo glavne spremembe dogajati v Cerkvi sami – gre za stalno poglobljanje v veri, za preverjanje svojega krščanskega življenja in iz tega izhajajoče osebno in skupnostno spreobrnjenje.

dr. Denis
Poniž,
pisatelj

Za osebnost in evangelij

Dragi kolega Zlobec, v prijaznem spremnem pismu kot tudi v težah in vprašanjih, na katera naj bi odgovoril, me postavljaš v položaj strokovnjaka ali vsaj poznavalca področja, ki ga smemo, na kratko imenovati, *Slovenska družba in katoliška Cerkev*. Moram takoj priznati, da nisem poseben poznavalec, posebej ne, če sledim anketnim točkam, od katerih so mi nekatere blizu, o drugih pa vem pre-

malo, da bi lahko kompetentno odgovoril, še posebej, ker nekatera vprašanja skrivajo vrsto podvprašanj. Zato sprejemam tvojo tretjo ponujeno možnost, »zaokroženo razmišljanje o celotni problematiki«, tudi zato, ker sem o nekaterih rečeh, ki se jih dotika anketa *Sodobnosti*, že pisal pred časom, največ v okviru »*Foruma 2000*«, ki je izhajal v sobotni prilogi ljubljanskega Dnevnika. Delno pa sem na tvoja (vaša) vprašanja odgovoril tudi v revialnem tisku, posebej še, odkar prijateljujem s Petrom Kovačičem-Peršinom in krogom okoli *Revije 2000*, iz katere je izšel tudi del današnje vladajoče nomenklature. Bistveno se mi zdi tudi za pričujoči spis, da kar na začetku poudarim dvoje: da nameravam tudi v prihodnje ohranjati svojo avtonomno pozicijo, ki me ne veže na nobeno politično grupacijo in nobeno stranko. Ta moj položaj, ki seveda ni samo moj, saj je na slovenskih tleh v tem trenutku več razumnikov, ki se ne želijo strankarsko opredeljevati, kot pa tistih, ki delujejo v strankah, je treba ustrezno pojasniti. Moja (naša) pozicija ne izvira niti iz strahu, opreznosti ali mlačnosti, kot nam očitajo nekateri novokomponirani strankarski ideologi in »jastrebi«, marveč v tisti izvorni poziciji razumnika, ki sega daleč v začetke novoveške evropske misli in ki pušča intelektualcu ne le prostor svobodne izbire, marveč tudi pravico na (reflektirano) zmoto, tega pa ideološko opredeljen in utemeljen svet ne more dopustiti. Da bi pa vstopal v kakšno od strank zato, da bi delal kariero, se mi zdi ne le pod častjo, marveč tudi neke vrste izdajalstvo tistih vitalnih interesov slovenskega naroda, ki so neskončno več kot strankarske nadarbine in poceni ter minljiva popularnost, pridobljena na ljudskih veseljih z mnogimi nerealnimi in v veter vrženimi obljubami.

Pri tem moram dodati še nekaj. Ne glede na to, da ostajam v kritični distanci do tega, kar se dogaja z nekaterimi političnimi segmenti našega življenja, pa moram hkrati vendarle dodati, da so prav slovenski razumniki

in med njimi posebej pisatelji zakoličili pot, ki nas mora pripeljati iz mraka in latentnosti, v katero nismo bili pahnjeni samo zaradi enopartijske vladavine, ujetosti v boljševiško-balkanski model socioekonomskega življenja, marveč tudi zaradi nekaterih potez v narodovem karakterju, ki so se zdele Kocbeku tako moteče, da je predlagal znameniti in kasneje toliko časa zamolčevani člen ustanovne listine Osvobodilne fronte. Ko bo minil čas, v katerem bodo nekateri med temi razumniki k svoji realni teži dodajali še navidezno in se kitili z zaslugami za reči, pri katerih niso storili nič ali skoraj nič, ko bo minila hlastna doba »prekrščevanja«, s katero si bodo nekateri pomagali oprati umazano dušo in telo, ko bomo, ne nazadnje, spet zaživel kot del modernega sveta, bomo verjetno zmogli nekatere stvari videti bistveno drugačne in tudi nekateri danes skriti detajli bodo prišli na površje. V tej luči vidim tudi tvojo (vašo) anketo, ki ima vlogo tega socialnega korektiva, na prisotnost katerega se pa bodo morali moderni Slovenci, ne glede na svoje politično prepričanje, šele privaditi. A dovoli mi kratek zgodovinski ekskurz.

V zgodovinski perspektivi od pokristjanjenja dalje sta se prepletali dve tendenci: Cerkev je bila hkrati varuhinja temeljnih civilizacijskih vrednot (naši prvi pisani dokumenti so nesporno pričevanje o teh prizadevanjih), a bila je varuhinja točno določenega oblikovanja teh vrednot; to je bilo produktivno toliko časa, dokler je bila to edina različica, ne samo pri nas, marveč tudi drugje v Evropi. V trenutku pa, ko je protestantsko gibanje ponudilo nov in bistveno modernejši socioekonomski model, so nastopile napetosti, katerih daljna posledica je tudi tragični razplet državljanske vojne v letih 1942–45. Ponavljam tezo, ki sem jo že nekajkrat zapisal, a na tem mestu ni prostora, da bi jo podrobno utemeljil: ena največjih nesreč za slovenstvo je, da se v 16. stol. ni obdržalo protestantstvo. Ne samo zato, ker so protestantske evropske države danes državne (in nacionalne) tvorbe z najvišjim socialnim in ekonomskim habitusom, marveč tudi zato, ker je protireformacijsko gibanje prvič tragično razdelilo Slovence po modelu, ki od tedaj nikoli več ni bil čisto pokopan in ki ga tudi nobena sprava, pa naj se rodi še v tako čistem in neobremenjenem srcu, ne more zbrisati z obličja zemlje. Tragično bi bilo, če bi ga *in natura* še kdaj ponovili.

Tragičnost te razdeljenosti na ideološko-konfesionalni podlagi je posledica majhnega manevrskega prostora, ki ga imamo Slovenci v precepu med dvema velikima kulturnima in jezikovnima modeloma, germanskim in romanskim in med različnimi narodnostnimi formacijami, ki nas, če ne drugače, prekašajo vsaj po svojih fizičnih parametrih. Kakor smo bili s strateških razlogov zanimivi za osvajalske vojske, cesarstva in politične velesile, tako smo bili zanimivi tudi za katoliško Cerkev, ki ni nikdar skrivala, da je vsaj del njenega kraljestva tudi na slovenskih tleh. Pri tem je bilo tudi v cerkveno-upravnem pogledu slovenstvo tragično razdeljeno, saj npr. ni nepomemben podatek, da je bila ljubljanska škofija ustanovljena šele v 15. stoletju, ali pa, da so nekatera množična kulturna gibanja v 19. stoletju (Mohorjeva družba) črpala svoje spodbude enako iz cerkvenih kot laičnih izvirov.

Seveda bi se lahko ustavljali še pri vrsti pomembnih zgodovinskih premikov, s katerimi je katoliška cerkev sodelovala v sooblikovanju slovenske zgodovine. Kakor je res, da so bili v povojnih šolskih učbenikih domala sistematično zamolčevani njeni pozitivni prispevki in je bila celotna zgodovina slovenske Cerkve preprosto izpuščena, tako je tudi res, da so bili njeni

»grehi« daleč preširoko potencirani in ni bila izpuščena nobena priložnost za dokazovanje njene »dvoličnosti«. To je pač nasledek tistega stalinskega modela, ki se je hranil in inspiriral iz »dialektičnega« nasprotja, kakršnega je posebej sam Stalin, v mladosti, rodu in učenju toliko povezan z vero, da jo je znal samo brezumno sovražiti in zanikati. Tudi na Slovenskem smo imeli nešteto »malih Stalinov«, ki so svet v mladosti in mladeniški dobi doživljali podobno in so videli v katoliški veri, a tudi njeni hierarhični zgradbi in zgodovinskih izkušnjah, ko so se samo spremenili v »ateistične vernike diamata«, najhujšo oviro za uveljavljanje svojih ambicij in projektov. S tem se seveda ne da pojasniti vsega nasilja, s katerim je slovenski komunizem obračunal s katoliško Cerkvijo, saj gre na eni strani za prava kriminalna dejanja pod plaščem revolucionarne justice, na drugi strani pa za sistematično dekultiviranje slovenstva; to se kaže ne samo v uničenih in izgubljenih spomenikih sakralne kulture, marveč tudi v splošnem upadu znanja in kulture, ki je temeljilo prvenstveno na revolucionarnih izhodiščih, ne pa na triadi judovstvo-antika-krščanstvo, na kateri utemeljuje svoj šolski sistem ves razviti svet. Tu ne bi ponavljal, v kakšne absurde je šel ta »revolucionarni projekt«, ko je npr. izgnal iz osnovnih in srednjih šol latinščino in grščino, ko je Sveto pismo reduciral na nekaj Salomonovih (sicer vrhunskih) verzov v literarnih čitankah, kasnejša obdobja svetovne literature pa so bila predstavljena s takimi deli in odlomki, ki so se skrbno izogibali omenjanju Cerkve, vere in teologije. Tisto o rezanju posnetkov iz TV oddaj, na katerih se je prikazal »cerkveni turn«, pa bi morda zvenelo kot slaba šala, če ne bi ilustrirali pritlehne ideološke pameti ljudi, ki še vedno vedrijo in oblačijo po naši kulturi.

Slovenska katoliška Cerkev je morala izoblikovati mehanizme, s katerimi je zavarovala svojo identiteto. Pri tem se ni opirala samo na svojo dvatisočletno zgodovino, marveč tudi na dejstvo, da so njeno občestvo pretežno sestavljali ljudje, ki jih je revolucija tako ali tako prevarala in v veliki meri brezobzirno ropala: slovenski kmetje. Sestavni del »kulaštva« je bilo tudi odkrito izražanje vere, ne glede na to, da so bili mnogi obredi v svojem jedru samo znamenje kmetovega tesnega in organskega bioritma v povezavi z okoljem in letnimi premenami. Hkrati je preganjanje duhovnikov v kmetih prebudilo tisti prastari pogojni refleks, ki ga je kmet nosil v genih vse od turških vpadov, ko je bil duhovnik edini, ki je trpel in čustvoval s kmetom. Ti nerazumni postopki so šli v take absurde, da smo bili tudi med redkimi »socialističnimi« državami, ki so odpravile praznovanje božiča in drugih verskih praznikov, ki so vgrajeni v evropsko kulturno in civilizacijsko zavest. Spet je delovala med nami pritlehna ideološka pamet, ki se je bala sama sebe, saj je bila verjetno ves čas prepričana, da Hudič je, kot je lepo pokazal hrvaški dramatik Ivo Brešan v farsu *Hudič na Filozofski fakulteti*.

Zato je logična reakcija tista, katere sestavni del je tudi klerikalizem. Mislim, da je treba ločiti vsaj tri stopnje tega klerikalizma: do prve svetovne vojne oz. razpada avstro-ogrske monarhije, klerikalizem med obema vojnama in povojni klerikalizem. Njihove osnove so morda res iste, toda izvedbe so bistveno različne. Množičnosti Slovenske ljudske stranke pred prvo svetovno vojno se pač ne da pojasniti z mehanizmi, ki veljajo za »leva« in »desna« katoliška gibanja med obema vojnama; povojna situacija pa je, kot smo že nakazali, sploh problem zase. Sestavine klerikalizma niso samo politizacija evangelijskega nauka ali politični angažma predstavnikov

Cerkve, temveč mobilizacija ljudi na ostro zamejenih, izključujočih se in nemara tudi močno nestrpnih ideoloških premisah, ki nikakor ne kličejo samo v boj za vero in proti komunizmu, marveč tudi izklicuje vse tiste militantne slogane, zaradi katerih je človek človek samo, kadar sprejema točno določene ideologeme, ki v svoji dogmatski naravi prepovedujejo sleherno refleksijo. Klerikalizem je zgolj posebna oblika partijskega eno-umja, ki se kaže tako z zunanjimi znaki kot tudi z notranjo organizacijo, v kateri posameznik ni kaj dosti več kot zamenljiv element v umni in skrivnostni stavbi Organizacije.

Ideologije se, po mojem skromnem prepričanju, razlikujejo druga od druge predvsem v tem, kaj so v eshatološkem oz. transcendentalnem pogledu pripravljene ponuditi posamezniku in kako se obračajo nanj z načinom, ki ga smemo imenovati »individualno vžariščenje«: kako ima adresant občutek, da je nekaj naslovljeno prav nanj, kot posebno in nezamenljivo entiteto. Bistvo zloma komunistične ideologije ni v strašnih ekonomskih zablodah, v socialni nivelizaciji, v pozunanjenih dejavnostih, marveč predvsem v pojavu »snovne eshatologije«: ker marksizem ni znal stari, krščanski eshatologiji najti moderne vzporednice, je v svojem programu uvedel »kolektivni kult«, ki je zajemal vse populacijske plasti, vse starosti in izobrazbene skupine, naivno verujoč v svoj sistem zlitja njihovih interesov pod zastavo diamata. Ena od oblik »snovne eshatologije« je tudi »potrošništvo«, ki je na vzhodu, a tudi pri nas, doseglo zastrašujoče razsežnosti. Slovensko pehanje za dobrinami, na čelu katerih je »hišica v cvetju«, ni iz nas naredilo samo naroda invalidov in samomorilcev, marveč je tudi uničilo mnoge duhovne vrednote, med katerimi sta na prvem mestu socialni čut in solidarnost. Po zlomu te ideologije ostaja prazen prostor: vanj so vdrla vsi tisti, ki so v Partijo stopili samo zaradi karierizma (zdaj se mnogi zgovarjajo, da je bila to zanje edina možnost, kar je seveda prazen in prozoren izgovor, saj s tem zakrivajo svojo nesposobnost, da bi kaj storili tudi mimo te najudobnejše variante), a tudi tisti, v katerih vsaj tli, če že ne gori želja po revanšizmu. Prvi prenašajo v novo, civilno družbo stare vedenjske obrazce: če so prej vneto prebirali partijske »materiale« na skupinskih seansah, bodo zdaj letali po vseh proščanjih; če so prej otroke kadrirali za pionirske in mladinske funkcionarčke, jih bodo zdaj pripravljali za ministrante. Če so prej na reverju nosili zlato Leninovo obličje ali Titov podpis, si bodo zdaj pripeli svetinjico ali križ. In tako naprej. To vse bi bilo še razumljivo, manj njihova prekrščevalna gorečnost, s katero posiljujejo tiste, ki ne verjamejo v tako »duhovno preobrazbo«.

Ljudje, ki so še pred desetimi, petnajstimi leti vedeli vse o diamatu, nam zdaj predavajo o svetem. Mislim, da je to izrazit primer slovenskega klerikalizma. Kakor so ti ljudje prej stali na okopih nekih ne povsem razumljivih, čeprav še kako razpoznavnih interesov in so s komisarskimi kretnjami poučevali na levo in desno, tako zdaj podpirajo zunanjščino neke zgradbe, o kateri kaže govoriti drugače: vprašanje Cerkve in vere je, ne glede na to, ali se dogaja na Slovenskem ali kje drugje, preveč resno, da bi ga smeli puščati v rokah takih aktivističnih navdušencev. Tu slovenska Cerkev verjetno prestopa svoje evangeljsko poslanstvo in se vede kot nekdanja srednjeveška ali renesančna svetovna in vsepokrivajoča institucija. Hkrati vsaj na zunaj – o resničnih vsebinskih povezavah lahko samo ugi-bam – prihajajo do besede ljudje, za katere je jasno, da se bodo že ob prvem naslednjem obratu odločili kako drugače, brez prave podpore pa

ostajajo tista Cerкви komplementarna razumniška gibanja, kamor bi uvrstil tudi *Društvo in Revija 2000*, ki sta storila za refleksijo sodobne krščanske misli v vseh razsežnostih teh besed več, kot pa vsi, ki danes stopajo pod okrilje te Cerkve. To verjetno lahko imenujemo hkrati politizacija (morda je primernejši izraz laicizacija) in klerikalizacija Cerkve. Edvard Kocbek je 13. junija 1942 v *Tovarišiji* zapisal: »Klerikalizem je usodnejši element v slovenskem življenju, kakor si predstavljamo. S svojo demonijo je tudi svojega nasprotnika vklenil v miselno ožino in strastno nesproščenost. Dosedanji antiklerikalizem je popolnoma enak klerikalizmu, v nobeni svoji obliki in kretnji se ni mogel povzpeti nad svojega nasprotnika. Poznam ene in druge, včeraj in danes, in morem reči: to sta dva obraza enega in istega pojava, namreč nerazčiščenega in nesproščenega razmerja do življenja. Klerikalizem predstavlja voljo Velikega inkvizitorja, antiklerikalizem pa hrepenenje po svetopisemskem kozlu, kateremu bi rad natovoril svoje grehe. To nista niti politično niti moralno nasprotujoča si koncepta, to sta dva izraza istega duhovnega stanja v Slovencih, dejstva namreč, da Slovenci na tej zemlji nismo mogli razviti svojega polnega, svobodnega človeka. Vzroki obeh klerikalizmov so isti: nesvobodna družba. To se pravi, da klerikalizem ni le konfesionalne narave.«

Bistvo se mi zdi skrito v koncu Kocbekove izjave: pojavi, ki jih Kocbek v burnem in v vsakem pogledu prelomnem letu 1942 vidi kot različne podobe slovenske nesvobode, se znova pojavljajo pred in med nami. Znova stopa pred nas naša nesvoboda kot breme, ki ga skušamo odvreči s široko kretnjo, ki se otresa vsega, brez razlike, dobrega in slabega, zgodovinsko relevantnega in tega, kar že dolgo sodi v mračno podstrešje. Ustvarjalne energije se znova usmerjajo v emblematično dokazovanje končno veljavnih resnic, forma znova obvladuje in prevladuje nad vsebino, nesproščeno se kaže v zavračanju kakršnega koli drugačnega glasu, ki bi utegnil zmotiti ubrano mrmranje tistih, ki mislijo, da so prišli v obljubljeno deželo. Kocbekov strah, upravičen in jasnoviden v letu 1942, je upravičen tudi danes, posebej kadar se začno v evangelizem vtihotapljati populistični toni, kakršne vsekakor zastopajo tudi karizmatični potujoči duhovniki s svojimi modernimi medijskimi in marketinškimi postopki.

Vendar pa vidim še eno razsežnost vprašanj, katerih summa nikakor ni nujno samo klerikalizem, marveč tudi poskus revitalizacije slovenske duhovne substance. Tu ima slovenska Cerkev lahko izjemno vlogo: ne le s tem, da ena temeljnih univerzitetnih disciplin – teologija – znova postane sestavni del obeh slovenskih univerz, marveč da tudi premislimo in ustrezno prezentiramo literarni in mišljenjski potencial slovenskih strokovnjakov in umetnikov iz vrst slovenskih duhovnikov. Mislim, da ni bilo bolj kratkovidne poteze, kot je bila tista, s katero je komunistično-liberalni del slovenske inteligence po letu 1945 obračunal z ljudmi, misleci, teologi in umetniki, znanstveniki, ljudskimi tribuni in socialnimi reformatorji iz vrst slovenske Cerkve. Ta preiščena samokastracija, ki so ji sledile še mnoge druge na vzporednih področjih, še danes rojeva negativne ilustrativne a tudi boleče sadove v naši vzgoji in izobraževanju. Tudi ta »izgon« je povzročil dandanašnje klerikalne tendence, saj se vrhunska misel, v stiku z drugačnimi pogledi ne vulgarizira in popularizira, kar se dogaja s slehernimi »izvedenimi« in »prirejenimi« znanji, ki so bila dopuščena in prek katerih je Cerkev smela stopati v javno življenje. Upam si tudi trditi, da je nenehna socialna ogroženost velikega števila duhovnikov, odvisnih predvsem od dobre volje fara-

nov, zmanjševala njihovo pripravljenost za transformacijo cerkvene občine v prostor, kjer se enakovredno srečujejo verska vprašanja z umetnostjo, znanostjo, filozofijo; tudi odsotnost karitativne dejavnosti v legalnih oblikah in postopkih je Cerkev potiskala v ilegalo in mimikrijo. Zaradi tega bo verjetno potrebovala kar nekaj časa, da bo vzpostavila ravnotežje med lastnimi aspiracijami in tem, kaj meni moderna civilna družba o vlogi in pomenu Cerkve za nacionalni in državni obstoj.

Poseben problem so vprašanja, ki zadevajo po vojni zaplenjeno cerkveno lastnino; od smiselne rešitve tega vprašanja bo odvisno marsikaj, kar se na prvi pogled zdi morda nezdržljivo z »duhovnimi« segmenti cerkvenega angažiranja v družbi. Vendar je solidna materialna osnova (= bogata Cerkev) boljše izhodišče za vse oblike dialoškega komuniciranja z družbo kot pa »revna Cerkev«, prepuščena omenjeni radodarnosti svojih faranov. Propadanje sakralnih spomenikov je treba na vsak način ustaviti, če smo že dopustili, da so nam propadli premnogi gradovi, dvorci in palače. Tu gre za narodno bogastvo, ki ga ni mogoče nadomestiti z ničemer in njegova izguba je hkrati okrnitev mnogih segmentov suverenosti in samobitnosti.

Vendar pa vsa ta vprašanja zbledijo pred nekim drugim, kardinalnim, ki se glasi: je mogoče, v luči vseh sprememb, ki niso samo slovenske (čeprav so prav v Sloveniji doživele svoje prve ognjene krste), ugledati slovensko družbo kot nekaj, kar je hkrati civilna in krščanska družba. Pri tem ne mislim na mehanični spoj vsega tistega, kar sestavlja »dobro bistvo« civilne na eni in krščanske družbe na drugi. V mislih imam tisto dinamično interakcijo, ki v slehernem trenutku vedno znova reflektira in korigira svoje poglede vis-à-vis sosedovih, ki ne priznava nobene apriorne prednosti kakšnemu svetovnemu nazoru, pa tudi sama sebi ne, marveč skuša uveljaviti tak socialni model, v katerem je mogoče preseči tisto *nesvobodo*, o kateri je govoril Edvard Kocbek. Preseganje te *nesvobode* pa mora biti dopuščeno in omogočeno vsakomur, skladno s tistimi pravicami in svoboščinami, ki mu jih daje civilna družba, a ki so tudi vgrajene v evangeljsko razumevanje sveta, sočloveka in, ne nazadnje, tudi Boga. Dopuščene morajo biti različne poti k istim ciljem in iste poti k različnostim, brez katerih bomo znova potopljene v model, ki bo generiral natančno takšne anomalije, kakršnim smo bili priče v teh petinštiridesetih letih.

Smo v času, ki dobesedno vre od enih in drugih poskusov. Na eni strani prihajajo do besede ne le uresničevalci civilne družbe, marveč tudi tisti avtentični kristjani, ki v prevzemu oblasti ne vidijo zgolj preproste in učinkovite transmisije za uveljavljanje političnega in ideološkega enumja. Se pa seveda pojavljajo tudi ljudje, ki niso živeli v zaodruju zaradi svojega krščanskega prepričanja, marveč zaradi svojih osebnostnih težav, ki niso danes, ko so prevzeli krmila v svoje roke, nič manjše, kot so bile, prej večje, saj so nenadoma stopili v ne-varni svet javnosti, kjer je vsaka njihova poteza postavljena v ostro luč javnih sodb. In potem prihaja do paradoksa, da ljudje, ki so trpeli desetletja zaradi medijske blokade (to blokado pa je uravnava vladajoča Kompartija) danes vneti zagovorniki do pike enakih postopkov zoper tiste, ki skušajo problematizirati njihove sicer problematične postopke. Prelepo bi bilo, če bi si predstavljali, da verni ljudje niso nagnjeni k familiarnosti, koruptnosti, nespoštovanju zakonov, da se ne spuščajo v gospodarski kriminal, malverzacije, da z njimi ne odteka družbena lastnina v labirint privatnosti. Tu je vloga Cerkve izjemno pomembna: integriteto neke osebnosti določa tudi avtentična pripadnost katoliški

Cerkvi, brez pozunanjenih efektov ali celo tiste poceni emblematičnosti, ki smo jo imeli priložnost videti na televizijskih zaslonih. Če se bo slovenska družba re-katolizirala v teh smereh, če bodo ostale vrednote osebnostne kvalitete, ki so tudi kvalitete osebnosti v civilni družbi, potem se nam ni bati, da bo naša prihodnost spet nekakšno enoumje, kombinirano z represivnimi postopki, uperjenimi zoper vse drugače misleče, predvsem pa zoper vse misleče. V nasprotnem primeru pa bo seveda treba zastaviti vse sile, ki jih daje na voljo legaliteta civilne družbe, da bodo ljudje, ki tako mislijo, ostali samo pri mišljenju, delovanje na podlagi tega mišljenja pa jim ne bo dovoljeno, tako kot so sankcionirani mnogi drugi rušilni postopki.

Nekatere izjave kažejo, da je za ljudi, ki vidijo v ponovnem oživljanju institucij slovenske katoliške Cerkve priložnost za nekakšno »rekonkvisto« posebej na »duhovnih« področjih: kulturi, šolstvu, umetnosti, morda znanosti, ta segment pomembnejši od ekonomike. Prav odsotnost programov ekonomske revitalizacije in obnove slovenske družbe kaže, da so mnogi kristjani prespali burne čase in da skušajo slovenstvo reševati z zastarelimi modeli zgolj kulturne obnove ali, kar je še huje, celo vračanja h kulturnim modelom, ki so bili, glede na evropski sočasni razvoj, zastareli že ob prvem uvajanju proti koncu 19. stoletja, danes pa o njih ne bi veljalo zgubljeni besed, če se nam ne bi tako vztrajno ponujali za edino pravo in uporabno rešitev. Slovenska samostojna in civilna družba bo avtentično krščanska šele takrat, kadar bo kulturo in posebej umetnost pustila v njeni notranji, ustvarjalni svobodi. O razmerju med kulturo in ekonomijo bi kazalo prisluhniti temu, kar nam je zapustil Bojan Štih.

Vprašanje *ustvarjalne svobode* seveda lahko zveni kot fraza in dobro se zavedam, da je bila ustvarjalna, umetniška svoboda vse prevečkrat samo fraza v partijskem žargonu pravšnosti. Toda poskusi, da bi nadomestili za izpraznjeni žargon pravšnosti z enako izpraznjeno govorico »avtentičnega krščanstva«, ob hkratnem izrabljanju sakralnega prostora, ki začne proti svoji in poslušalčevi volji fungirati kot cekajevska dvorana, kaže na elementarno nestrpnost samega govorca, čigar »civilni pogum« je v premem sorazmerju s demokracijo, ki so jo pomagali izbojevati tisti, ki svoj »civilni pogum« (tokrat uporabljam sintagmo brez pejorativne konotacije) izpostavili v svinčenih časih. Tudi tu, to je moje skromno prepričanje, bo morala slovenska katoliška Cerkev uveljaviti načela evangelija, ne pa iz njega izvedenih nereflektiranih in celo človeško puhlih poskusov obvladovanja ustvarjalnih sfer, ki morajo ostati samostojne.

S tem tudi zaključujem. Upam, da je v slovenstvu, kljub vsem mračnim napovedim in temnim stranem v slovenski literaturi, dovolj ustvarjalne energije, da bo to slovenstvo znalo razločevati med evangelijem in klerikalizmom, med avtentično vero in ideološko izpraznjenostjo, med solidarnostjo za sočloveka, kristjana in Slovenca in političnim gambitom brez vsebine.